

ÖTVEN ÉVE TÖRTÉNT

JUBILEUMI KRÓNKA*

FÉLSZÁZ ÉV

Ötven év alatt csecsemőkorúakká cseperednek a tölgyek. Óvodáskorúakká a hársak, szilek, gesztenyék és bükkök. Ötven év alatt általános iskolássá érnek a luc- és erdei fenyők. Ötven év alatt életük végére érnek a nyárfák és a nyírek.

Az ötvenéves ember javakorabeli. Az ötvenéves ember gyermekének nem mesélhet saját ötven év előtti tapasztalatairól. Az emlékező élő elődök napjainkban a hetedik tízes körül járnak. A természet örök törvényei szerint soraik egyre ritkulnak.

Az ő hírükkel, korabeli dokumentumokkal idézzük meg szomorúan és büszkén, kegyetlennel és tanulni vágyással városunk, tájunk, hitünk, forradalmunk, vereségünk történetét.

MAGYARORSZÁG

függetlensége a mohácsi csatával sírbaszállott. Közel 400 éven át osztrák uralkodók érdekkörébe szorítva léteztünk. Pedig voltak vezéreink, lázadóink, szabadságharcosaink, gondolkodóink, szentjeink, forradalmáraink, mártírjaink. És bűneink.

1914-ben állapotunk a korabeli fogalmazás szerint: „Az osztrák és magyar birodalmak dualisztikus alapon nyugvó alkotmányos monarchiát képeznek. Közjogilag a monarchia két — alkotmány és kormány tekintetében külön — birodalomra oszlik: 1. a magyar birodalom, amely Szent István koronájának a területét foglalja magában. 2. Ausztria császárság a birodalmi gyűlésben képviselt országok és tartományok területére, a cseh királyságtól Hercegovináig.

Az Osztrák—Magyar Monarchia két területe a »pragmatica sanctio« értelmében feloszthatatlanul és elválaszthatatlanul együtt birtoklandó, mint ilyen, ugyanazon dinasztia uralma alatt áll és bizonyos kérdéseket: külügy, hadügy, pénzügy, közösnek tekint, a külfölddel szemben egységes államot képez.

Az Osztrák—Magyar Monarchia uralkodója I. Ferenc József osztrák császár és Magyarország apostoli királya. Született 1830-ban, uralkodik 1848. december 2-től.”

SZEGED

szabad királyi város a háborút közvetlenül megelőző években 130 ezres lélekszámát tekintve, az ország második, jellegét tekintve a hetedik városa. 1910-ben 52 üze me működik, 4800 munkással. A kézműipar 4517 kisiparossal, körülbelül ugyanannyi alkalmazottal. A kenderfonógyár 1350 munkásával modern nagyüzemnek számít.

A keresőképes lakosság 40 százaléka földművelésből él, 23 százaléka ipari tevékenységből. A háború évében 13 középfokú iskolája van, felsőkereskedelmi, főgimnáziumok, felső ipariskolák, tanítóképzők és polgári iskolák. Rendszeresen megjelenik hat napilapja, tíz különböző időszaki lapja.

Csaknem húsz kulturális, sport, jótékonyági és társadalmi egyesülete működik.

Politikai életében számszerűség és ellenzékiiség szempontjából első helyen áll a szociáldemokrata párt, mostani becslések szerint 1600 taggal. Elenyészően kisebb számban, ám elvekben a munkáspárthoz legközelebb levő társadalmi alakulás a Szeged, és az Árpád szabadkőműves páholyok. (Móra és hozzá hasonló szabadgondol-

* Ezzel a több hónapon át rendszeresen jelentkező összeállítással szerkesztőségünk megindítja „Ötven éve történt” című rovatát, amelyben a félszázados forradalmak, az 1918—19-es történelmi események emlékeit idézzük fel. (A szerk.)

kodókból.) A politikai élet fórumait további két modern polgári párt jelentette még Szegeden: függetlenségi 48-as párt (Károlyi Mihály pártja) és a munkapárt (Tisza István pártja).

A VILÁGEGÉS

indítóokai a múlt században, a kapitalizmusból az imperializmusba való átfejlődésének idejében jöttek létre, amikor elindult az iparilag fejlett országok közötti tolon-gás a még szabad területek elfoglalására, gyarmatosítására.

Több államból alakult érdekközösségek jönnek létre. Antant: angol, francia, orosz. Központi hatalmak: Osztrák—Magyar Monarchia, Németország.

*

Az 1914-es júniusi lapokban nagy nyári unalom terpeszkedik. „Új lakbér szabályzat készült. Megalakult a párbaj ellenes szövetség. Aratás. Stririai kaszák pengenek.”

Június végén az újságok gyászkeretben jelennek meg. „Királyok tragédiája.” Másnap találgatások: „kik, miért, mi lesz ebből?” Július 7. A monarchia higgadt magatartást tanúsít. Július 8. Ferenc József az európai béke őrzője. Július 10. A monarchia vizsgálatot indított. Július 12. A monarchia elégtételt követelt. Július 13. A monarchia teljes elégtételt követel. Július 14. A monarchia megtorlást követel. Ugyanakkor: „Szerbia vérfürdőre készül.” Július 16. Magyar katonák a háború mellett. Július 19. Háborús hangulat a magyar képviselőházban. Július 21. Milyen elégtételt veszünk Szerbián? Július 23. A monarchia követe átnyújtotta a központi hatalmak ultimátumát Szerbiának. Július 25. Hadüzenet előtt állunk! A hármass szövetség harcra kész. Július 28. Kitért a háború!

A háború nem Ferdinándért vezetett bosszúból indult, s a másik oldal nem pusztán védekezett. A központi hatalmak éhesek voltak a francia iparvidékre, a gyarmatokra, Belgiumra, Hollandiára, Ukrajnára, Baltikumra, Balkánra. Az antant hasonló étvágyal ellenkező előjelű területekre.

A két katonai tömb belső életében gazdasági és politikai válságok fortyogtak már a századfordulón. Hazánkban az 1905-ös sztrájk, utcai tüntetések, amik azután szinte évenként ismétlődtek, és az 1912-es vörös csütörtökben csúcsosodtak ki, mutatták meg a bajok méreteit. Az uralkodó osztályok a háború kirobbantásában látták a bajból kivezető utat. A népfölöslegek megcsappannak a vérvesztés által, valamint a szerzett területeken való megosztás által.

Tisza István miniszterelnök, felelős államférfi a felgyorsult események kapcsán így lelkesít: „Lemegyünk patrul gyanánt a szerb csárdába, csöndet csinálni. És ne talán tán... egy akácfát sem fogunk elveszteni az ország területéből!” A vezérférfi vezérszólamára a háborús politikusok egész zenekara rázendít. „A nép háborúja 40 napig tart majd. Erre az időre új ruhába öltözünk, újra fölélednek daliás virtusaink, fölfrissülnek szunnyadó nemzeti erkölcsaink. Azután mindjárt visszaülhetünk megszokott kávéházaink törzsasztalához.”

Július 27. Részleges mozgósítás! Még nem harcolunk. Hol lesz az első ütközet?

EZEN A NAPON REGGEL, SZEGEDEN

A tömegek lesik a lapkiadók körül a rendkívüli kiadásokat. Vasárnap van. A katonai hivatalok működnek. Hétköznapi forgalom az utcákon. Ebéd után néptelen az újszegedi bakakorzó és a nagyparvilon, ahol békében ilyenkor már javában ropják a táncot. Most zene sincs. Estefelére teljes katonai tábor a város. Csukaszürke baka-tömegek kimenőznek a laktanyákból. Este 8-kor tisztí csoport lép ki a Kass-vendég-lőből, cigányzenekarral az élükön. Tömeg verődik össze körülöttük. Lobogók is kerülnek elő. A belvárost megkerülik. Tízkor a Kossuth-szobornál a tömeg. Nemzeti dal. A tömeg a magyarok istenére esküszik. Eljen a király, a haza, a háború, vesszen Szerbia!

Ugyanazon a napon Móra: „Elmúlt éjjél, amikor ezeket a sorokat írjuk, s a korai álmú Szeged máskor csöndes utcáin még mindig izgatott tömegek nyüzsgönek. Zászlókat lengető csoportok járják be a várost, és régen nem látott extázisban, a megáradt elemek erejével harsogják a harag és lelkesedés szavait a hideg, és közömbösen reszkető csillagok felé.

Sorsunk titka úgy játszik velünk, emberállatokkal, mint szél az utca porával, s tudtunkon, akarattunkon kívül sodor bele a vak éjszakába, ismeretlen állomások felé.”

Július 29. „Európa háború előtt? Oroszország mozgósít. Elment a hadüzenet!”

Két nap óta éjjel-nappal emberfolyamok hömpölyögnek az állomásokhoz vezető utcákon. Civilek, asszonyok, gyerekek, katonák. Az úttesteken rukkoló zárt alakulatokra éljént kiált a tarka tömeg. A szállodák, kávéházak és vendéglők zsúfolva emberekkel. Éjszakára fekhelyük már az étkezdék utcai teraszára rakott asztalai is. Azután megtelnek a parkok, és a füves útszélek. A vonatok tízpercenként indulnak, 50—60 vagonos szerelvények roskadásig rakva katonákkal. Irány Temesvár—Versec—Báziás—Pancsova. Virágéső, kacagás, rezesbanda, ölelkezések, könnyzápörök, csókok, dalok. „Megállj, megállj, kutya Szerbia!”

De dalolták ezt is:

*Nem vétöttem soha Szöged városának,
Mégis, mégis, mégis besorozott
Engömet katonának.*

*Huszárnak sorozott, de bakancsot adott.
Verje, verje, verje mög az isten,
Jaj, de mögszomorított.*

Közben ragasztják a lósorozási plakátokat az utcákon. „Fölhívatnak a lópartó gazdákat, hogy lovaikat különbeni szigorú büntetés terhe mellett a lópartó bizottságok elé vezessék.” A lópartó gazdákat nem nevetnek, nem éljeneznek, nem kacagnak.

ELSŐ SZEGEDI „DIADAL”

Délmagyarország, 1914. július 29. „Egy szerb szállító hajó Belgrádból az Al-Dunára igyekezett. A vaskapunál ellenőrzésre meg kellett volna álljon. Tovább ment. Az orsovai magyar vármhatóságok két vonatohajót állítottak eléje keresztben a Dunán. A szerb hajó így is el akarta kerülni a Zagyva vonatohajót, amely szegedi fiúkkal, katonákkal volt megrakva. A zagyvások megcsáklyázták a szerb hajót, hűsfőnyi legénységét elfogták. A hajót Orsovára vontatták, átfestették, átkeresztelték Diadal névre. Az eset Orsován és Szegeden nagy lelkesedést keltett.”

Augusztus 1. Általános mozgósítás! Augusztus 6. A monarchia hadat üzent Oroszországnak.

A belvárosi temető mellett a lovassági gyakorlótéren a hadba induló szegedi gyalogezred misét hallgat, utána Czapik Gyula dr. tábóri lelkész megesketi a katonákat. „Százazon és vízen, minden vésszen keresztül a királyért, a hazáért...”

Ugyanakkor Tömörkény még nem akart tudomást venni a történekről. „A vizes hordó körül” című tárcája békés Tisza-parti életkép. Cselekménye játszódhatna akár a századfordulón. És már dörögnek az ágyúk, a vastag betűs győzelmi jelentésekkel teli minden újság, amikor „Harcmoraj idején” című írásával érzéklni kezdi az idők változását. De mintha valami nem tetszenék neki. „Minél ordítóbb a hazugság, annál jobban elhiszik a népek.” Később révedező szemmel kutatja, figyeli, faggatja a homokról hadba induló, „tömegelő” népeket, akik így nyilatkoznak „Katonavilág” című tárcájában: „Ha bajban van az ország, hát gyerünk mindjárt. Ne céklézzünk itthon sokáig, hanem eressenek rájuk minél hamarább. Hiszen már 10 óta ríogatják a népet a háborúval, csak mög köll neki lönni, akkor essünk túl rajta mihamarább.”

Azonban hamar kilátszik a lapokból, hogy megtanulták a mottót. Sietve közlik a háborús híreket, ahogy parancsolójuk kívánja tőlük, de amikor a maguk feje szerint írnak, duzzognak és nyelvüket öltik az eseményekre. Augusztus 20-án, amikor javában győzünk, egy kis hír kapcsán valaki így ír a Szegedi Naplóban: „Miután háborúba keveredtünk a franciákkal, az ő érdekkörükbe tartozó sárvári selyemgyárat lefoglaltuk. A hadiállapotokra való tekintettel amibe újfönt belekeveredtünk, a továbbiakban lefoglalandó: szerb rostélyos, görögdinnye, belga üveg, belga nyúl, orosz tea, orosz nátha, orosz hal, orosz balett, orosz regény, orosz zsidók, orosz kém, francia konyha, francia kártya, francia pezsgő, francia négyes, francia kölni, angol telivér, angol bajusz, angol pipa, angol hidegvér, angol kór, angol keserű, angol humor, továbbá a londoni kód, összes parizerek, brüsszeli csipkék, luxemburgi grófok, walesi bárdok, orleansi szüzek.”

Augusztusban már a lapokat kezébe veszi a katonai cenzúra. Az első kioktatásra valamelyik szegedi újságíró név nélkül így reagált „Nem kritizálunk!” című írásban: „Mintha az orvost arra biztatnák, hogy ne gyógyítson, a gazdát, hogy ne vessen, a katonát, hogy ne harcoljon. Az újságok, az írók életető eleme a kritika.”

A cenzúra pedig dolgozik. Attól kezdve tilos írni a sorozásokról, a terméskilátásokról, a gabonarekvirálásról, az új uniformis színéről, a béke kérdéséről. Tilos írni a Szeged felett elrepülő Zeppelinről, Zita hercegnő gyengélkedéséről, az időjárásról, a hadifoglyokról.

GYŐZÜNK,

győzünk, de már augusztus 26-án 1040 sebesült fekszik a szegedi kórházakban, akiket Sabác környékéről hoznak ide. Számuk december végére eléri a kétezret. Sebtében több iskolaépületben tábori kórházakat állítanak fel. „Tanítási szünet!”

A jótékonyági egyesületek perselyeznek az utcasarkokon és az intézményeknél. 1915 elején állandó győzelem. Mindig beveszünk valami új várost, új területet. Ezt nagybetűvel közöljük. Amikor visszaadjuk, mert visszaveszik, arról semmi hír. Hőseink glorifikálása töménytelen mennyiségben. „Nem bír velünk az antant!”

Ugyanakkor „Ilyen a magyar honvéd! Odafönt az erdőbundás Kárpátokban dörögnek az ágyúk. Rohamra mentek vitéz katonáink. Utána szállingóznak vissza sebesültjeink a kötözőhelyre. Két ember összekapaszkodva jön lefelé. Egy magyar honvéd vezet egy oroszot. Mind a kettő sebesült. A kórház kötözőhelyéről eléjük futnak a szanitécek. At akarják venni az oroszot, az fejsérült, csupa vér:

— Mán én nem adom oda! — mondja a magyar baka.

— Miért? Mi értünk hozzá!

— Ez az én kötelességöm! Én szúrtam mög, én kötözöm be. Aztán majd engömet vögyetök reperáció alá.”

Ugyanakkor: „fémbeosztatási rendelet!” A cikklista, mi kell a háztartásból a győzelemhez: rézmozsár, gyertyatartó, fürdőkályha. Fél év múlva már a cukrászműhelyek részüstei és a szegedi templomok harangjai is bevonulnak.

Közben néhányszor 40 nap elmúlt már, a fejetlen lapokban megjelenik a kérdés: meddig tart még? Mikor lesz vége?

1915. február 12-én valaki leírja a Délmagyarországban, hogy Németországban két korona 40 krajcár egy kiló marhagerinc. Nálunk, ahol előállítják a marhagerincet, 6 korona. Megjegyzi: ahogy a filléres áruk megrágnak, úgy értéktelenedik el az emberi élet.

„Anonymus” írja ugyanabban a lapban április 15-én: „Szánt az asszony meg a gyerek. Vasúton jöttem Szabadkáról Szegedre. Süt a nap, de nincs meleg. Az állomásokon vitéz katonáink állnak őrséget. Barackfák virágzanak. A kövér anyaföld mutatja magát. Szántanak. Sovány ló húzza az ekét, a menetet hátul irányítja az asszony. Tőle jobbra egy négyesztenős pendeles, balra a másik, kisebb. Akiket nem volt kire hagyni otthon. A gyerekek keze gyöngye piskóta az eke szarván. Most még játék nekik, de így válik verükké a munka, s mire embernyi emberré nőnek, mindenkinél jobban tudják szeretni a földet. Ez itt maga a háború. Nem vérrel, verejtékkel vívják, ahogy az Úr rendelé, valamikor örök időkre.”

1915 júniusában Wimmer Fülöp írja az állami szállítások körül elkövetett visszaélésekről: „Új törvényünk és-a hadseregszállítások.”

„A visszaéléseket háromféle úton követik el: I. A posttó- és bakancsszállítók szándékosan rossz árut gyártanak, kilopván belőle az anyagot. II. Katonai közegek megvesztegetése, hogy a silány árut felvert áron átvegyék. Például egy katonai egyén három hét alatt 17 millió korona értékű árut vett át. Nagy a csábítás lehetősége. III. Fuvarlevelekké való visszaélések. Kincstári számlákra tetemes mennyiségű magányos szállítások folynak. Hadiérdek veszélyeztetése címen az elkövetőkre a legszigorúbb büntetést kívánja a társadalom.”

Néhány hét múlva a szegedi porbe fogott hadiszállítók listája is kész. Nagy zengéssel indul ellenük az eljárás. Év végére elsimul az ügy. A szálak messzire, fölfelé vezetnek. De hogy a rendtartás eme területe se vesszen szem elől, a törvényeket működtetni kell, amit egyszer a parlament megszavazott, ezért a továbbiakban azok a kis garabolyos piaci kofákra, tanyai parasztokra és külvárosi proletárookra vonatkoznak.

Délmagyarország, június 19. „Szegeden ítékeztek először gyorsított bűnvádi eljárás szerint.” (Szeged mindig igyekezett mindenben első lenni!) „Csütörtökön lépett életbe a hadviselés érdekei ellen elkövetett bűncselekmények, különösen a hadiszállítások körül elkövetett visszaélések megtorlásáról intézkedő törvény. Ezzel egyidejűleg közölte a Budapesti Közlöny a 20—60/1915. ME. rendeletet a gyorsított bűnvádi eljárásról.

Oluski Miklós földműves és Gyukin Mihály postaszolga, valamint leánya, Gyukin Ilona kiszolgálólány szegedi lakosok voltak a vádlottak. Megvesztegetés vétségével vádolják őket. Dr. R. Péter népfőlkelő segédorvostól Gyukin Mihály vádlott azt kérte, hogy Oluski Lázár népfőlkelőt, a vádlott jövendőbeli vejét, könnyebb szolgálatra ossza be, mert már 15 ütközetben részt vett, és a lábán kapott sebesülése még fáj. Az esdeklés levélben ment, amit Gyukin Ilona adott át az orvosnak, benne 100 koronával. Az orvos megtette a feljelentést vesztegetés címén. Oluski Mihályt a törvényszék négyhavi fegyházra és 260 koronára büntette.”

1918 elejéig gyakran előkerül ez a honvédelmi törvény, és mindig ilyen kis szolgaemberekre vonatkozik.

Azonban a hadigazdagokról is szó van, nagy dörgő, elvi, hazaáruló szidalmak zúdulnak a fejükre, de soha sem állnak bíróság előtt. Móra írja ebben az időben *A szegény Szeged* című vezércikkében: „Hivatalosan jelentik, hogy 70 ember van a városban, akiknek a jövedelme évente meghaladja a 20 ezer koronát. Kétszázan vannak, akik hadiadó-kötelesek lennének. Kétszáz helyi nábob közül 130 eltagadja, hogy az. Azért a kis adóért? Nem. Szemérmesek. Nem szeretnek dicsekedni. Mikor a nemzet vérzik, nem illik. Azelőtt a régi világban olykor évente megtették azt örömmel, napilapjainkban nyugtázva. Városatyaságot, társadalmi vezetőserepet, megkülönböztetett tiszteletet követeltek maguknak, kizárólag azon a címen, hogy gazdagok. Mióta adózik a gazdagság, nem illik gazdagnak lenni. Illetékes köröket meglepte a város ilyen hirtelen elszegényedése. Mi rongyosak vagyunk, éhesek, nincs már ünneplő ruhánk; odaadtunk mindent, amink volt, amennyit tudtunk, most adják oda a gazdagok, amennyi kell! El voltunk készülve, hogy Szeged egyszerre elszegényedik, mihelyt azoknak kell áldozniuk, akiknek a hadsereg által védett haza nemcsak gyermekemlékek és más ideális motívumok révén, hanem telekkönyv és takaréktári könyv fáján is hazájuk, s akik többet veszítenek a vereség, és többet nyerne a győzelem révén, mint a vagyontalan szegények.”

De azért nem kell a feje fájjon senkinek. A képviselőház meghozta a törvényt a hazaárulók vagyoni felelősségéről is. Két napon át megy a vita, kobozzunk, vagy ne kobozzunk. Vázsonyi Vilmos parlamenti felszólalásában kívánatosnak tartaná, hogy a vagyonekobzásról szóló intézkedés kiküszöböltessék a javaslatból. Dekrétumokat idéz annak igazolására, hogy a javaslat nem ősi magyar intézmény.

Amúgyse kell a feje fájjon senkinek, mert győzünk! Przemysl-t visszafoglaltuk. Szeged zászlódszben ünnepel. Könyörgő körmenetek indulnak városszerte fegyvereink győzelméért.

Apróbb hírekben közlik még, hogy Wolf főorvos jelenti, a közegészségügy terén nincs semmi baj. A nagy emberáldozatot követelő járvány csillapulóban van. 1915 májusában született 129 fiú, 127 lány. Összesen 256. Meghalt 120 fiú, 140 lány. Összesen 260.

Amúgy nincs baj. Wimmer Fülöp és a város jóvoltából hat népkonyhán napi egyszeri étkezést 40 fillérjével 5 ezer embernek biztosít Szeged a téli napokra.

Közben öklömnyi címek: „Letörjük az uzorát! Letörjük az árakat! Leverjük ellenfeleinket.” Később törpülnek a címek, amikor nem mi győzünk. Amikor Olaszország és Románia is belép velünk szemben a háborúba. De azok fölött mi továbbra is csak győzünk. 1916-ban a városi fürdő szénhiány miatt már nem működik. És akadozik az áramszolgáltatás. Közszükségleti cikkek, kenyér, cukor, liszt, dohány nem létezik. Tisza István hetenként megjelenik a Burgban a királynál.

Ferenc József halálhírére Szeged királyszobrot óhajt emelni öfelségének, adakozó kérdőívvel fordul a lakossághoz. Füsttelen, hústalan, kenyértelen napokat vezetnek be a lakosság használatára.

A város régi vágya; egyetemet Szegednek! Valaki a parlamentben koncul dobja a gondolatot ide: balkáni akadémiát Szegednek. Szeged két évig rágódik a koncon. Kidolgozzák a terveket, tartalommal töltik meg a különben szinte csak viccből ide-dobott frázist. Itt képezünk majd ki a Balkán kormányzásához a szakembereket.

Tömörkény továbbra is megbízható, pontos, becüsletes lázmérője a homokos világ emberének. Mikroszkópikus részletezéssel vizsgál és mér. „Egy asszony levele a frontra: Továbbá tudatom, hogy édsanyád is möghalt, tűz is volt a tanyába, az istálló léégött, de nem baj, mert a lovakat úgy is elvitték, továbbá a kutya sincsen már mög, mert az is elszökött.”

1917 elején a világtörténelem minden eddiginél jobban siet. Rohan. De így is tapossa sarkát az éhség, a vérvesztés, a gyász és a békét óhajtó tengernyi türelmetlenség. Szeged is lépdel és várja, régóta várja a bekövetkező eseményektől sorsa jobbra fordulását.

HADIFOGLYOK

1915 nyarán már nem akadt elég emberi erő a gabonabetakarításra. A hatóságok egyet gondoltak, hadifoglyokat kértek. Azonban ez visszas dolognak tűnt, mert mióta háborúságban állunk az oroszokkal, azóta lapjaink rendszeresen sározzák őket, most viszont mégiscsak arra kényszerülünk, hogy igénybe vegyük erejüket. Ezért igen szép nyelven készült fölterjesztésben javasolják a város hatalmasai, és részben magyarázzák a szükséget: „A harci készség, a dinasztikus hűség és a hazai rögnek imádásig való szeretete természetesen odáig vitte a nemzetet, hogy minden fegyverképes fiát szellemi, erkölcsi, anyagi erejéig uralkodója rendelkezésére bocsátotta, minek következtében a lakosság harcképes fiai a hadúr zászlói alá sorakoztak, ugyanezen irányban az ország belterületében csökkentek a munkáskezek, mire a világháború első évfordulójához érkezünk.

Az aranykalászos rónákon csak emlékezete maradt meg a tetterős férfiaknak. Helyüket a gyermekek, az alig munkaképes öregek és eddig a durva munkától megkímélt leány- és asszonysereg vette át.”

A javaslatot minden illetékes fórum sietve elfogadta. Július 12-én a marchtrónki cs. és kir. hadifogoly táborból Szegedre érkezett az első csoport, 280 orosz fogoly.

A hivatalos hatalom becsmérő előítéletekkel fogadta a később mind nagyobb csoportokban ideszállított foglyokat. Némely szegedi újság le is írja véleményét: analfabéták, lusták, csavargók. Még azt is bűnül rótták fel, hogy az oroszok evés előtt keresztet vetettek és imádkoztak.

Az első transzport fogoly gazdáknak való szétosztása az amerikai irodalomból ismert rabszolgavásárok szellemében ment végbe. A munkaerőt igénylő gazdák a szakaszba fölállított fogolycsoportot körüljárták, s nem a legilledelemesebb jelzőkkel és kifejezésekkel élve választottak.

Talán egy ilyen találkozásnak a hatására írja meg Tömörkény a „Muszka lelkek” című tárcáját.

„Mostanában vannak már erre is oroszok — dologra. Leginkább az a vélemény felőlük, hogy jámbor, csendes népek, nem kell azoktól tartani semmit sem, és dolgozik, amit éppen bír. Csak néha akad egy-egy köztük, aki nehezelli a mezei munkát, arról is kiderül, hogy otthon sem foglalkozott az ilyesmivel, vagy iparos volt, vagy kereskedő a foglalkozása, és hát úgy látszik, a cigány ott sem bírja a szántást.

Másképp elvannak rendben, nincsen rájuk panasza. A muzsik szíve, úgy lehet, olyan most is, mint Turgenyev idejében volt a Jermolájé. Algyóig hozott le belőlük a vonat egy csapatot. A kis állomásra a faluból asszonyok mentek ki a nézésükre, s ahogy ott látták a szomorú muszkákat szótlanul glédában sorakozni, az asszonyok elfakadtak sírva. Mire az oroszok is elfakadtak sírva. Az asszonyoknak az embereik, az oroszoknak az asszonyaik jutottak eszükbe.”

Később aztán, ahogy az itten valók megismerkedtek velük, évről évre emelkedett a foglyok száma. 1916 végén 2682 fogoly dolgozik Szegeden és környékén. 1917. december 31-én 3143. 1918. augusztus 17-én 2800 orosz, 474 olasz, 314 szerb fogoly dolgozik üzemekben, és kint a földeken.

1917-ben az oroszországi februári események hatására 217 fogoly megszökött. A szökök mind a szerb területek felé mennek.

Ugyancsak ezen események hatására a szegedi sajtóban is az érdeklődés középpontjába állítódnak az orosz foglyok. Számptalan tárcának, novellának, sőt regénynek hőseivé válnak. A közhiedelem a nálunk fogságban levő oroszokat a februári forradalom tudóinak, és képviselőinek tekintették. Maga a lakosság az első pillanatoktól kezdve nagy emberi együttérzéssel bánt a foglyokkal.

Mіндеzen túl Lenin kormányának következetes békepolitikája benne muzsikált a mi földünk juhászbojtárjainak is a fülében. Innen kezdve a lakosság valósággal a béke messiásának tekintett minden orosz foglyot.

Az orosz foglyok itteni tömegei, élükön a magyarul is megtanult néhány vezérfogollyal egyetemben, nagy érdeklődéssel olvasták a magyar újságok Oroszországról és az ottani eseményekről szóló tudósításait. Jelenlétük, a háború négy esztendején keresztül a lakosság velük érintkező rétegeit bekapcsolta abba az áramkörbe, ami Szegedet is elevenen összekötötte a forradalmi eseményekkel. Az oroszok nagy előszeretettel várták és keresték fel az orosz hadifogságból hazaérkező magyarokat, akikről apró részletekig kitudakolták az otthon való eseményeket. Teli voltak hazavágyással, tettekkészséggel, aminek bizonyítékai, hogy 18-ban a magyar forradalmi eseményekből is szívesen, és tömegesen vették ki tevékeny részüket.

(Folytatjuk.)

ESZES BALÁZS